

kérdésekkel kezdődik. Az egyes fejezetek visszatérő (lezáró) része a „Találd meg a saját utadat!” (*Finding Your Way*), amely két csoportba („Elmélkedés” és „Óratervezés”) osztott kérdésekkel és a megválaszolásra kihagyott üres sorokkal segíti a fejezetben található információk feldolgozását, befogadását. Szintén a fejezetek végén található pár projektötlet és „tényleges feladat, amely abban segít, hogy a fejezetek mondandóját hatásos nyelvtanítási gyakorlattá alakítsuk” (xv). Ezek a feladatok ugyan csak vázlatosan vannak kidolgozva, fejezetenként tucatnyinál is több található belőlük, különböző nyelvi szintekre tervezetten. A feladatok után „Tanítási ellenőrzőlistát” kapunk azokról a módszerekről és tevékenységekről, melyeket az olvasó beépíthet a tanári gyakorlatába. A fejezetek legvégén az ajánlott olvasmányok listája található, mely többnyire legalább negyven bejegyzést tartalmaz, a régebbi, alapvető munkáktól kezdve a legújabb, legaktuálisabb szakirodalomig.

A szó legszigorúbb értelmében véve a kötet nem olvasnivaló, és épp ebben rejlik fő ereje. Ha a kezdő nyelvtanár pusztán csak a borítótól a hátlapig végigolvassa, fele annyit sem kamatoztat a könyv értékeiből, mint ha tevékenyen részt venne azon az utazáson, amelyre Horwitz az olvasót hívja. A könyv széles körű és kiegyensúlyozott ismerethalmazt tartalmaz, de ezt már más hasonló könyvek is megtették. Ám kevés könyv nyújt ilyen tiszta betekintést a szakma legfontosabb témáiba (a nyelvelsajátítás mikéntjét leíró elméletek sokaságától a különböző nyelvi kompetenciák tanításának módszerein át a nyelvi tudás megbízható méréséig), miközben alapos önvizsgálatra készíteti az olvasót.

A szerző nehéz feladatra vállalkozott a könyv megalkotásával: célja a kezdő nyelvtanárok kalauzolása az önfelfedezés és az ismeretsajátítás közötti ösvényen. Úgy vélem, más tapasztalatlan tanároknak is segít majd ez a könyv annak felismerésében, amire én jöttem rá olvasása közben: nem létezik olyan megvilágosító pillanat, amely a munka veteránjait a kezdőktől elválasztja. Nagybetűs Nyelv-

tanárrá válni talán olyan utazás, amely soha nem ér véget, és a legnagyobb titok, amelyet az út során észben kell tartanunk, hogy soha nem hagyhatjuk abba az elmélkedést arról, mit, hogyan és mi ért tanítunk.

Krommer Zoltán

William O’Grady – John Archibald – Francis Katamba

Contemporary linguistics: An introduction

[Bevezetés napjaink nyelvészetébe]

Edinburgh: Pearson Education Limited, 2011.

xxii + 698 p.

ISBN 978-1-4058-9930-7

Mit vár az ember egy bevezetéstől? Általában azt, hogy az adott tudományterület alapvető fogalmait érthetően, viszonylag egyszerűen ismertesse, magyarázza, de közben mindenben feleljen meg a tudomány jelenlegi állásának, adjon megbízható információt a tudomány legújabb eredményeiről, kézikönyvként is lehessen használni, és keltse fel az olvasó érdeklődését. Azt, hogy ne csak listászerű áttekintést adjon a legfontosabb részterületek legfontosabb fogalmairól, hanem hogy az egyes részeket összefüggésükben mutassa be. És természetesen tartalmazzon gyakorlatokat, gondolkodtató kérdéseket.

O’Grady és szerzőtársai sok tekintetben megfelelnek ezeknek a (gyakran egymásnak is ellentmondó) követelményeknek. A kötet jól tagolt, megbízható információt ad a nyelvészeti érdeklődés homlokterében álló diszciplínákról, tartalmazza a modern nyelvtudomány majdnem minden fontos fogalmát, amelyeket a szerzők legtöbbször egyszerűen és érthetően magyaráznak meg a nyelvészet rejtelseibe bevezetendő számára. A mélyebb ismereteket kívánó olvasó számára utalnak forrásművekre, az általánosabb érdeklődésű olvasó számára a *Language Matters* című részekben közölnek érdekességeket. Az oktatók

kényelmét szolgálják az egyes fejezetekhez csatolt gyakorlatok. A könyvhöz website is tartozik, ott további információkhoz és gyakorlási lehetőséghez juthat az olvasó. A kötet tehát a legtöbb követelmény tekintetében jól teljesít.

Számomra azonban mégis hiányzik valami, ami talán abból adódik, hogy ezt a könyvet alighanem más kontextusban használják az angolszász országokban, mint amilyen keretek között nálunk számításba jöhetne. Ez a bevezetés az általános nyelvészetbe és a *nyelvészeti elemzésbe* vezeti be azokat az angol anyanyelvű hallgatókat, akik tanulmányaik során nyelvészeti tárgyakat is akarnak hallgatni. Nálunk a nem anyanyelvű anglisztika alapszakos hallgatók oktatásában jöhet számításba ez a könyv.

Valószínűleg ebből a különbségből adódik, hogy a mi körülményeink között a könyv koncepciója nem teljesen felel meg az igényeknek. A szerzők kitaposott úton járnak, hiszen ez a kötet egy évtizedek óta népszerű bevezetés utódja – a legutóbbi kanadai kiadást dolgozták át brit környezetre. A könyv a jól ismert hagyományokat követi. Az emberi nyelv, illetve kommunikáció általános sajátosságait leíró rövid fejezet után jön a fonetika és fonológia, a morfológia, szintaxis, szemantika és pragmatika (egy fejezetben), azaz (a pragmatikát kivéve) a rendszernyelvészet, majd kognitív nyelvészet után a nyelvészet határterületei: a nyelvek osztályozása (nyelvtipológia), első- és másodiknyelv-elsajátítás, pszicholingvisztika, neurolingvisztika, szociolingvisztika, az írás és a nyelv, állati kommunikáció, valamint számítógépes nyelvészet. A kognitív nyelvészet új vonás, és igen dicséretes, hogy a generatív nyelvészet mellett ennek ismertetésére is szánnak teret, annál is inkább, mert a könyv alapvetően a generatív nyelvészeti modellre épít.

Természetesen mindig lehet vitatkozni rajta, hogy melyik szakterületet kellett volna még bevenni, esetleg minek a rovására. A könyv koncepciójából ez a felépítés következik: a kötet az elméleti nyelvészetbe akar bevezetni

bölcsészhallgatókat, és a nyelvészet legfontosabb részének, a saussure-i hagyományokat követve, a rendszernyelvészetet tartja. Nálunk viszont az anglisztika alapszakos hallgatók többségének mentalitása és igényei igen távol esnek a hagyományos bölcsészképzésben résztvevők szükségleteitől, sokkal fontosabban lennének számukra a nyelv használatával, a tényleges kommunikációval kapcsolatos ismeretek. Ezek vagy hiányoznak a kötetből, vagy mellékesen, illetve esetlegesen bukkannak elő. Nincs külön fejezet a diskurzuselemzésről, a két- és többnyelvűségről, a szaknyelvi regiszterekről és a terminológiáról, a szótárírásról, a fordításról.

De nemcsak ezekkel a hiányokkal van gondom, hanem azzal a bölcsész hagyományval is, hogy a tudományba való bevezetésnek feltétlenül az alkatrészek azonosítására kell helyeznie a hangsúlyt. Sok fejezet tulajdonképpen nem más, mint *naming of parts*, az alkatrészek megnevezése. Ezt jelzi a *Glossary* is, amely 30 oldalt tesz ki. Ez olyan, mintha az autóvezetés tanulását azzal kezdenénk, hogy felsoroljuk az autó összes alkatrészét és azoknak szakszerű megnevezését. Ez alighanem elvenné a leendő autóvezető kedvét.

A nyelv a kommunikáció eszköze, ezért egy bevezetés alapvető és egységesítő elve az kellene legyen, hogy milyen módon járulnak hozzá a kommunikációhoz a nyelv különböző szintjei. Éppen ezért fura döntés, hogy ha már egyszer fontosnak tartják az állati kommunikáció témáját, miért nem a könyv elején, hanem utolsó előtti fejezetként szerepeltetik. Ha a nyelv a kommunikáció eszköze, akkor nem az a leglényegesebb, hogy milyen alkotóelemei vannak, hanem az, hogy mire használják. Ebben a könyvben azonban a *kommunikatív kompetencia* fogalma csak a másodiknyelv-elsajátítással kapcsolatos fejezetben bukkan elő (397). Szentségtörő lenne-e a nyelvészetbe való bevezetést felülről lefelé kezdeni, a pragmatika, a diskurzuselemzés és a szociolingvisztika szintjéről, és utána térni rá a nyelv alkotóelemeire, a fogaskerekre ismertetésére

– a mondatokra, szavakra és fonémákra? A hagyományos sorrend arra nagyon jó, hogy elvegye az ember kedvét az egésztől: mi köze az apikális és koronális hangoknak a kommunikációhoz?

Elképzelhető lenne persze még egy másfajta *Bevezetés* is, amely a nyelvészet történetén keresztül mutatná meg az egyes nyelvészeti diszciplínák kialakulását és főbb témáit. Így a történeti nyelvészet és a preskriptív megközelítés után jöhetne a strukturalista, majd a generatív nyelvészet bemutatása. A történeti perspektívának is számos előnye lenne. Így a szintaxisról szóló fejezet nem csupán a generatív nyelvészet absztrakcióiba vezetné be a hallgatót, hanem némi perspektívát nyújtana arra nézvést, hogyan váltotta fel a preskriptív szemléletet a leíró szemlélet, és hogyan haladta meg a strukturalizmust a generatív nyelvészet, mit jelent a rendszernyelvészet és a beszédnyelvészet dichotómiája (Saussure neve nem fordul elő a könyvben).

Milyen célközönségre számítanak a könyv szerzői? Az előszó alapján a „*Bevezetés a nyelvészetbe*” kurzusok tanáira és hallgatóira. A témakörök és a példaanyag nyelvi orientációját tekintve a szerzők figyelembe vették a tárgyat tanító tanárok és a tárgyat tanuló hallgatók véleményét is. Nem tudom, hogy Nagy-Britanniában milyen keretek között folyik ennek a tárgynak az oktatása, de még ha több idő is van rá, mint nálunk, és angol anyanyelvűek is a hallgatók, egy hétszáz oldalas bevezetés túlzásnak tűnik. A fonetikával és a fonológiával foglalkozó fejezet például összesen 100 oldal, ami akár egy teljes fonetikai-fonológiai kurzusnak is beillene. Valóban szükséges a nyelvészetbe való bevezetés során részletesen megtanulnunk az artikulációs fonetika összes terminusát? Nem lenne érdekesebb – és lényegbevágóbb – például azt megemlíteni, hogy nem azokat a hangszegmentumokat halljuk, amelyeket a beszélő kiejt, hanem amelyeket az adott kommunikációs helyzetben várunk? Nem relevánsabb (és mellesleg érdekesebb) kérdés-e az, milyen funkciói vannak az intonációnak (például az ironia

kifejezésére), mint hogy milyen intonációs minták vannak a mandarin kínaiban?

Az előszó szerint ezt a könyvet (illetve elődjeit) tankönyvként használják-használták az angolszász országokban. Mint fent jeleztem, az eltérő körülmények miatt nálunk aligha lehetne ugyanerre a célra használni. Ugyanakkor forrásként feltétlenül hasznos lehet, főleg az oktató számára: bizonyos részeket (megfogalmazásokat, magyarázatokat, információkat), sőt egyes fejezeteket (amelyekkel a tanár saját kutatásai során kevesebbet foglalkozott), egyes gyakorlatokat előnyösen fel lehet használni, az oktató belátása szerint rövidítve. A teljes anyag leadására aligha van mód. Egyes fejezetek alkalmasak lehetnek arra is, hogy MA-szinten a különböző nyelvészeti tantárgyak (nyelvvelajátítás, neurolingvisztika stb.) bevezetésére vagy összefoglalására szolgáljanak.

Ami az egyes fejezeteket illeti, a fonetikai és fonológiai fejezet túl hosszú, ugyanakkor az intonációról (ami persze kommunikatív szempontból sokkal fontosabb lenne, mint a hangszegmentumok) nagyon keveset mond. A szintaxisról szóló fejezet túl absztrakt és steril. A szemantikai-pragmatikai fejezet viszonylag jó összefoglalást nyújt, de a poliszémiáról nagyon keveset mond, míg a kollokációk kérdése szinte teljesen hiányzik belőle. A pragmatikai rész ismerteti a relevanciaelméletet, de hallgat a beszédaktus-elméletéről és a nyelvi funkciókról. Jó összefoglalást nyújtanak a szociolingvisztikával és az L1- és L2-elsajátítással foglalkozó fejezetek, tanári szakon nagyon hasznos összegzésül szolgálhatnak. De ezekben is vannak hiányok: az L1-elsajátítás nem tér ki a formulaszerű elemek szerepére, az L2-elsajátítás a kontrasztív nyelvészetről hallgat. A számítógépes nyelvészetről szóló fejezet igen röviden foglalkozik a gépi fordítással, és éppen csak megemlíti a kollokációkat és a konkordanciákat, pedig ezek igen csak fontos területét alkotják a mai nyelvészetnek.

A kötet láthatóan a hagyományos bölcsész-képzés tradícióinak megfelelően válogat a nyelv-

vészet fontos és kevésbé fontos kérdései között. Ma, amikor az anglisztika szakos hallgatók jelentős része nem bölcsésznek és nem tanárnak készül, érdemes lenne az ilyen bevezetésekben több teret szentelni a nyelv funkcióinak, a szaknyelveknek, a regiszter fogalmának, a terminológia és a fordítás kérdéseinek.

Ha az érdekesség felől közelítjük meg a kérdést, valószínűleg kevés anglisztika szakos hallgatót hoz lázba az a tény, hogy a generatív nyelvészek a mondat szimbólumaként az IP-jelölést használják (*Inflectional Phrase*, 163), vagy hogy a meronímia ellentéte a holonímia. A hétköznapi nyelvhasználat kérdései azonban mindenkit érdekelnek. Ilyen például a nyelvhelyesség kérdése is. A kötet a leíró nyelvészet hagyományainak megfelelően bemutatja, hogy a normatív megközelítés nem alkalmazható a nyelvészetben, de nem mutatja be, mi a norma szerepe a kommunikációban, vagy hogy miért akadályozza a hatékony kommunikációt a hivatalos zsargon, amely ellen a *Plain English Campaign* (lásd Heltai–Nagy 1997) sikerrel lépett fel. Ide kapcsolódik az idegen szavak kérdése is. A könyv nem említi a szókölcsönzést a szóképzés eszközei között, holott napjainkban hatalmas mennyiségű szó kerül át egyik nyelvből a másikba (főleg az angolból más nyelvekbe).

Jellemző, ahogy a könyv a passzívum kérdését (187) kezeli. A szerzők itt is a generatív nyelvészet pecsenyéjét sütögetik, és ennek megfelelően a mozgató művelete áll a középpontban. Arra, hogyan használhatjuk a passzívumot a fókusz változtatására és a mondat tematikus szerkezetének kialakítására, nem marad hely.

Mindent összevetve, ez a könyv forrásműként hasznos lehet a bevezetést tanító tanárok számára, de a hallgatók is hasznos információkat nyerhetnek belőle. Hagyományos bölcsész beállítottságú hallgatóknak jobban megfelel, mint a gyakorlatiasabb, kommunikációra orientált anglisztika szakos hallgatóknak. Ajánlott olvasmánnyként fel lehet tüntetni a tantárgyleírásokban és a MAB által igényelt

akkreditációs anyagokban (hiszen 2011-es kiadású!). Felhasználhatja a tanár olyan nyelvészeti diszciplínák bemutatására is, amelyekhez valójában maga sem ért.

Heltai Pál

IRODALOM

Heltai Pál – Nagy Róbert (1997): Nyelvművelés Angliában és Amerikában: a Plain English Campaign. *Magyar Nyelvőr* 121/4, 396–409.

Bruce M. Rowe – Diane P. Levine
**A concise introduction
 to linguistics**

[Rövid bevezetés a nyelvészetbe]

Upper Saddle River, New Jersey: Pearson
 International Edition, 2012 (3. kiadás). 420 p.
 ISBN-10: 0-205-07534-7,
 ISBN-13: 978-0-205-07534-8

Az *A concise introduction to linguistics* (Rövid bevezetés a nyelvészetbe) harmadik, nemzetközi kiadását a felsőoktatási intézményekben tanuló diákok számára írták az antropológus professzor szerzők. Szándékuk szerint eligazítást adnak a nyelvészet általánosan oktatott területeiről főként a nyelvészet, az angol nyelv és az antropológia hallgatói számára, de a kommunikáció, a szociálpedagógia, újságírás, szociológia bevezető nyelvészeti stúdiumaihoz is kiváló forrás a mű. A könyv feldolgozása nem igényel előzetes nyelvészeti ismereteket, de magas szintű angol nyelvtudást igen.

A szerzők a fogalmakat jól felépített struktúrákba tagolják, és mindent definiálnak, elmagyaráznak. A megértést szemléletes példákkal segítik, melyek megkönnyítik az összetett nyelvészeti témák tanulását. Az érdeklődő olvasó számára a fejezetek feldolgozása izgalmas, élvezetes. Annak is tartogat új